

Oceny i omówienia

ČSR A NĚMECKO. Výbor dokumentů o československé politice v německé otázce. Praha 1959. Státní nakladatelství politické literatury, s. 257, 5 nlb.

Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii w Pradze rozwija coraz żywszą działalność naukową i wydawniczą. Do ostatnio ogłoszonych publikacyj tego instytutu należy omawiany tu tom dokumentów dotyczących stosunków czechosłowacko-niemieckich w latach 1948—1959, obrazujących pokojową politykę państwa czechosłowackiego wobec Niemiec.

Zbiór dokumentów poprzedza obszerny wstęp pióra L. Liska. Autor analizuje sytuację międzynarodową po 1945 r. i znaczenie uchwał poczdamskich dla zniszczenia korzeni imperializmu niemieckiego przez przeprowadzenie na całym terenie okupowanych Niemiec demilitaryzacji, denazyfikacji i zniesienia monopoli wielkoprzemysłowych. Uchwały te odpowiadały żywotnym interesom ČSR i innych państw miłujących pokój. Pozwoliły one na przesiedlenie z granic państwa czechosłowackiego niemieckiej mniejszości, która odegrała tak poważną rolę w planach imperjalistów hitlerowskich. Wykonanie uchwał poczdamskich zabezpieczało powojennej Europie pokój i nowe pokojowe stosunki z Niemcami. Powstanie i rozwój dwu państw niemieckich po 1949 r., stosunek partii i rządu ČSR do tej kwestii, to treść dalszej części rozdziału wstępnego.

Na zbiór dokumentów składają się deklaracje ministrów spraw zagranicznych Związku Radzieckiego, Polski i innych krajów demokracji ludowych w kwestii niemieckiej począwszy od tzw. Deklaracji Warszawskiej z dnia 23 czerwca 1948 r. wyrażającej stosunek rządów tych państw do uchwał londyńskiej konferencji w sprawie Niemiec, poprzez noty rządu ČSR, wspólne deklaracje i oświadczenia rządów ČSR i NRD, rezolucje, adresy z pozdrowieniami aż do fragmentów obszerniejszych dokumentów, które przynajmniej częściowo dotyczą problematyki niemieckiej.

Wydawcy zastosowali układ chronologiczny materiałów, jako najbardziej przejrzysty. Ponieważ jednak w poszczególnych dokumentach mowa jest często o różnych kwestiach, wydawcy, biorąc to pod uwagę, zaopatrzyli książkę w rejestr orientujący doskonale w zagadnieniach. Aczkolwiek rejestr ma tylko charakter pomocniczy i bynajmniej nie wyczerpuje całej złożonej problematyki, jest on w tym wydawnictwie nie tylko pożyteczny, ale niezbędny.

Grupując materiał według zagadnień można zasygnalizować tutaj kilka problemów, do których historyk współczesnych Niemiec znajdzie niezbędną dokumentację. Odnosnie do kwestii Berlina zachodniego znajdujemy w zbiorze notę rządu ČSR z dnia 22 listopada 1958 r. stanowiącą odpowiedź na notę rządu NRD z 10 listopada, a wyrażającą solidarność ze stanowiskiem rządów ZSRR i NRD w sprawie pokojowego uregulowania nowego statusu dla miasta, oraz deklarację rządu ČSR z dnia 29 listopada 1958 r. popierającą wniosek rządu ZSRR w tejże kwestii. O tych problemach mowa jest także w nocie ČSR z dnia 7 marca 1959 r. popierającej dalsze propozycje radzieckie oraz w memorandum rządu z okazji 20 rocznicy zajęcia Czechosłowacji przez Hitlera.

Strefie bezatomowej w Europie poświęcono uwagę w piśmie Z. Fierlingera do E. Gerstenmaiera z 27 stycznia 1958, w komunikacie o rozmowach ministrów spraw zagranicznych ČSR, NRD i Polski z 12 kwietnia 1958 r. w nocie rządu ČSR do rządu ZSRR z 7 marca 1959 r. i we wspomnianym memorandum z 12 marca 1959 r.

Stosunek rządu ČSR do faszyzacji NRF wyrażony jest w proklamacji z 4 września 1957 r. o zbrojeniach atomowych w tym kraju oraz we wspomnianym już memorandum z okazji 20-lecia najazdu hitlerowców na Czechosłowację. Na temat Zagłębia Ruhry znajdujemy uwagi w sygnalizowanej już deklaracji warszawskiej z dnia 23 czerwca 1948 r. Rewizjonizm zachodniemiecki (w czeskiej terminologii rewanżyzm) znalazł odbicie w nocie skierowanej do rządów USA, Wielkiej Brytanii i Francji z dnia 8 października 1949 r. protestującej przeciwko utworzeniu państwa zachodniemieckiego, w proklamacji V. Szirokiego na konferencji w Moskwie z dn. 30 listopada 1954 r. oraz w innych wspomnianych już deklaracjach i notach rządowych.

Nie sposób omówić tutaj zawartości całego tomu, gdyż ujęty w nim materiał jest bardzo obszerny i różnorodny. Dokumenty, jakie weszły do zbioru, pochodzą z archiwum MSZ w Pradze, z wydawnictwa pt. „Dokumenty ke studiu mezinárodního prava a politiky”, SNPL (Praha) 1957 bądź też przedrukowane zostały z dziennika „Rudé Pravo”. Inicjatywa wydawców jest bardzo cenna, gdyż oddalają w ten sposób od pracowników naukowych trudy poszukiwań archiwalnych, czy też wertowania roczników czasopism.

Jerzy Kozeński

J. S. HÁJEK: Mnichov. Státní Nakladatelství Politické Literatury. Praha 1958, s. 159 + mapa + ilustracje + indeks nazwisk

Po upływie dwudziestu lat od chwili tragicznej dla Czechosłowacji i świata konferencji monachijskiej, na której postanowiono oderwać od Republiki Czechosłowackiej część jej ziem (obszaru sudeckiego), odbyła się w Pradze sesja naukowa poświęcona tym wydarzeniom. Przyczyniła się ona do wydania wielu nowych i niejednokrotnie bardzo cennych materiałów poświęconych wypadkom związanym z okresem tzw. „kryzysu wrześnieowego” w Czechosłowacji, zakończonego konferencją w Monachium. Wydano parę publikacji dokumentarnych¹, na które świat naukowy długo czekał. Są one bowiem cennym materiałem porównawczym w stosunku do znanych już publikacji dokumentów dyplomatycznych ogłoszonych w Wielkiej Brytanii², Stanach Zjednoczonych³ i Niemczech⁴. Prócz publikacji dokumentarnych ukazały się także opracowania poświęcone tej tematyce. Do nich należy praca Hájka, stanowiąca przedmiot niniejszego omówienia.

Jak wykazuje już sam tytuł, praca ta jest poświęcona przede wszystkim konferencji monachijskiej. Autor omawia jednak tę konferencję na szerokim tle zagranicznej i wewnętrznej polityki Czechosłowacji, a także wiele miejsca przeznaczają na scharakteryzowanie międzynarodowego aspektu tego zagadnienia. Szczególny jednak nacisk Hájek kładzie, jak sam o tym pisze we wstępie, na politykę zagraniczną Czechosłowacji i na wyświetlenie procesu historycznego, który wiódł do Monachium. Pomija natomiast stronę ekonomiczną tego procesu ze względu na to, że nie miał

¹ W Czechosłowacji z okazji dwudziestej rocznicy konferencji monachijskiej ukazała się dwutomowa publikacja dokumentarna, Mnichov v dokumentech, zawierająca dokumenty pochodzące z Archiwum czechosłowackiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Tom pierwszy zatytułowany jest: Zdrada západních mocností na Československu, Praha 1958; tom drugi: Zdrada české a slovenské buržoazie na československém lidu, Praha 1958. Prócz tego staraniem ministerstw spraw zagranicznych czechosłowackiego i radzieckiego ukazał się tomik pt. „Nové dokumenty k historii Mnichova“, wydany równocześnie w Pradze i Moskwie w r. 1958.

² „Documents on British Foreign Policy 1919—1939“, Series III. London 1949—1955.

³ „Foreign Relations of the United States, Washington 1955.

⁴ „Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918—1945“, Serie D. Baden-Baden; wydawnictwo to ukazało się także w języku angielskim jako „Documents on German Foreign Policy 1918—1945“, Series D. London 1949—1957.